

ТРАНСГРЕСИЈА ЕКОЛОГИЈЕ И АСТРОЛОГИЈЕ У РОМАНУ ОЛГЕ ТОКАРЧУК ВУЦИ СВОЈЕ РАЛО ПО КОСТИМА МРТВИХ

Наслов романа Олге Токарчук парафраза је стиха Вилијама Блејка – песника-визионара који је један од најважнијих, а из стратешких разлога притајених, јунака овог дела: његова филозофија света отеловљује релевантан утицај на ток нарације, његова поезија суптилно повезује главну јунакињу с контроверзним поретком вредности ком тежи, и оличава њене непоколебљиве идеале. Осветница животињског царства које обитава и страда на међи Пољске и Чешке, Јањина је и пресудитељка и пророчица; она је смртна душманка свих који се баве ловом, а жртве загонетних убистава којима ова чудна и чудесна жена сведочи (а и више од тога, како се сазнаје у расплету) управо ће страст према трофејном убијању животиња повезати у неразмрсив колоплет релација.

Роман *Вуци своје рало по костима мртвих* у извесној мери се може читати као криминалистичко штиво, али побуна и активизам који надиру у текст посредством реског, енергичног и каткад агресивног приповедног гласа уводе и нови жанр, и ново усмерење – Токарчук дискурс и ток приповедања свесно моделује као манифест еко-критике. Гневни и правични глас усамљенице која је мењала станишта и занимања, која није више млада а никада није била моћна, доприноси да се као жанровска одредница успостави и феминистичка параболоа, али и да се текст легитимизује као трансгресивна фикција о алтернативним законима функционисања света, и то управо о оним законима који се налазе у поезији Вилијама Блејка и у астрологији. Реалистички стил писања, у коме нема места натприродним појавама, сновиђењу ни фантастици, ипак није уобличен дискурсом који је у једнакој мери реалистички: Јањина спекулише о важности астрологије за свакодневни живот и за јединствени тренутак смрти, о њеној могућој улози у предвиђању догађаја и предупређењу негативних исхода, а једнако упорно проповеда идеју о животињама као заветницама и осветницама које ће и ловце и ловокрадице казнити за њихова непочинства. Тако је овај роман, и поред реалистички заснованог заплета, све време пројекција једног алтернативног поретка у ком је животињски свет инокосни арбитар живота и смрти, а астрологија легитиман начин управљања животом појединца и заједнице.

У Србији је, пет година по објављивању превода романа *Вуци своје рало по костима мртвих*, штампан роман *По шумама и јорама* Миленка Бодирогића, у ком одјекују сличне егалитаристичко-еколошке теме: и код Бодирогића је у чврсту композициону структуру наратива уграђен протест против уништавања и загађивања природе, против

штетног, убилачког и тровачког деловања људи на флору и фауну. И Бодирोगић и Токарчук клинички прецизно и бескомпромисно сликају помор и неред који иза себе остављају ловци и ловокрадице, бахати и горди силници, поседници оружја жељни трофеја, реметиоци и ионако несигурне еколошке равнотеже. Оба романа упечатљиво илуструју телесне патње животиња, користећи моћ визуелизације да осветле шок и штету проистекле из људског насиља над природом, и екокритичка перспектива им је заједничка, с том разликом што је у Бодирогичевом роману елегичан тон, употпуњен чежњом за временима минуле Југославије и доследним мапирањем историје партизанског покрета у постјугословенској стварности, обухватио жалостан биланс неправедног и суровог света, док је јунакиња Олге Токарчук постала борац и осветница. С друге стране, и тематика и ортографија романа *Вуци своје рало њо косџима мрџивих* подсетиће на Мелвилов енциклопедијски роман-трактат који је, додуше, срочен из перспективе суманутог ловца-осветника. У контексту књижевности модерног доба, *Моби Дик* је парадигматичан пример нужности да уметничко дело почнемо да тумачимо не само у кључу специфичне тематике и симболике, карактеристичне историје и идеологије, него и у контексту начелне бриге за природу. Екокритика редигује наше дубоко укоренењено антропоцентрично виђење света, указујући на потребу за симбиотичким схватањем односа у природи. Она се не фокусира само на људско у природи, него и на чување природе у људском: дакле, иако кроз овај критички правац у академски дискурс улази активизам усмерен на подизање свести о погубним ефектима загађења, исцрпљивања природних извора енергије или пак употребе високе технологије у експлоатацији природе, он покушава да представи и на које све начине контаминирано окружење контаминира човечанство. Екокритика говори о биосфери, с намером да покаже како се однос према земљи, води и ваздуху тематизује у књижевном делу.

Прилагођавајући Блејкову поезију својим идејама и заносима, будући да свако од седамнаест поглавља романа започиње цитатом његових стихова, ауторка га користи и као фукоовског аутора-функцију, и као метатекст, и као идеју-водиљу која прожима приповедање. Једна од важних тема романа је и мукотрпно превођење Блејкове поезије, усрдна потрага за нијансама значења која је, као и потрага за еколошком правдом, узвишена, узалудна и неефикасна. И превођење, и астрологија, и борба против лова и криволова заправо су утопијски пројекти за бољи живот и садржајнију комуникацију: они се сви заснивају на укидању деструкције и токсичности, и на успостављању љубави, солидарности и споразумевања. Олга Токарчук повезује ова три позива, ова три интелектуална активизма, не само по томе што су потцењени и осуђени на бесконачну борбу: она у њима види динамику раста и развоја који се никад не окончавају.

Јањина стално уза се има Ефемериде, таблице кретања планета кроз знаке зодијака: кад би је неко питао коју би књигу понела на пусто острво, одлучила би се управо за ту књигу без илустрација и дијалога, за књигу без садржаја, али с мноштвом потенцијалних наратива – за *Ефемериде џланеџа, 1920–2020*. За све године бављења астрологијом, прикупила је 1042 датума рођења и 999 датума смрти, и води истраживање о томе да ли је датум смрти видљив у распореду звезда, све време уверена да није добар астролог („Носим у себи некакву немоћ која помрачује слику распореда планета“). Она се не бави само анализом наталних карти, већ и по изгледу и понашању људи проценује

распоред планета у њиховом хороскопу: за ђутљивог суседа Матогу тврди да можда има ретроградни Меркур, или је „Меркур у неком ђутљивом знаку, у Јарцу, рекла бих, или је у конјункцији, квадрату, или у опозицији са Сатурном“. Упокојење Великог Стопала (за ког каже да се „задавио од кости криволовљене Срне“ и да је то „загробна освета“) њој је повод да помисли како смрт може да буде „правична, попут средства за дезинфекцију, попут усисивача“. Јањина машта и о телевизији која би показивала линије и поља планетарних утицаја, и која би гледаоце упозоравала да у време небеске интеракције Марса и Плутона треба склонити ножеве, паркирати аутомобиле, избегавати купање: „Знали бисмо зашто су данас доцнили возови (...) и зашто није успео мајонез, а бол у глави сам од себе прошао.“

Сврставши астрологију, уз алхемију, међу „аберације ђудског ума“ које су произвеле огроман утицај на мишљење и живљење западне културе, Ернст Рис у чланку „Утицај астрологије на живот и књижевност у Риму“ 1933. указује да се ради о производу брака склопљеног између религије и науке. Религији, астрологији и магији заједничко је то што су идентификовале свакодневне проблеме ђуди и помагале им да се с њима изборе, макар тако што би понудиле стратегију да се страшна насумичност судбине представи као закономерно деловање. Јањина трага за одговорима, али и за могућностима: њено читање астролошких знакова и аспеката између планета често је маштовито и произвољно у тој маштовитости, али је спремна да се и полицији обрати са својим закључцима: назвавши хороскоп космограмом не би ли зазвучала ауторитативније, она полицији шаље наталне карте Великог Стопала и Команданта, тврдећи да су убиства била мотивисана ретким распоредом планета, и „рачунајући на то да ће их узети у разматрање полицијски Астролог и да ће самим тим подржати моју Хипотезу“.

Астрологија предвиђање употребљава као низ метафора, и метафоре промеће у форму предвиђања. И астролог и књижевни стваралац маневришу језиком, па што су њихови искази неодређенији и начелнији, тим су сугестибилнији. Ни астрологија ни књижевност не желе да искористе могућност изрицања коначних решења, већ радије формулишу вечна питања, која су заводљива и у тој заводљивости бесконачно актуелна. Додуше, и историје ђудског друштва и књижевна дела показале да прецизно пророчанство не постоји, или бар ђудски ум не може да га појми све док се не оствари, било да говоримо о Магбету или тумачима судбине Маконда у роману *Сћо Јогина самоће* – будући да се фактор језика показује једнако проблематичан колико и фактор слободне воље. Предсказања из *Мајбеѿа* делују понајвише као лекција из реторике у којој активну улогу игра језичка инфлација – краљеубицу Магбета није до ужасног краја довело прекомерно властољубље (а оно јесте његова трагична грешка), него и непостојање свести о фигуралности језика; астрологија и магија манипулишу симболима чија су значења неисцрпна, симболика многострука и, самим тим, контрадикторна.

Свака планета, према астролошким начелима, може у току путовања преко неба да доспе у своје седиште (знак чији је владалац, и у коме су њена позитивна дејства најјача), али исто тако може да доспе у детриментну позицију (знак у ком је њено дејство слабо или деструктивно због природе хороскопског знака који је дисхармоничан). Не одступајући од тих основних начела тумачења, јунакиња Олге Токарчук ипак уноси додатне, збуњујуће информације, мењајући и прилагођавајући неке тезе и ставове:

„Моја Венера је или оштећена или је у изгнанству, тако се каже за Планету која се не налази у знаку у ком треба да буде.“ Планета не треба да буде у неком знаку, јер нема задатих, окамењених положаја: планета не може да мирује, она мора да се креће, макар имагинарно, како то замишља астрологија, и то није једини разлог да јунакињину повест размотримо са дозом резерве, отклона, али и емпатије. Јањина ће, да себе опише и оправда, проговорити о синдрому „Лење Венере“, који је сама осмислила као „Законитост“: „то је случај Човека према ком је судбина штедра била, а он уопште није искористио свој потенцијал.“ Набрајајући даље да таква Венера даје склоност сибаритизму, аверзију према напору, недостатак ривалитета, одбојност према власти и потчињавању, Јањина фактички наводи сва својства која би астролози придали повољном положају Венере! Остаје, отуд, велико питање: нису ли и преводилаштво, и екологија, и астрологија утемељени на издаји смисла, колико год бенигна и малог домета та издаја била? *Вуци своје рало њо косџима мрџвих* биће моћно сведочанство о самозаваравању и обмани без којих нема ни доброчинства на овоме свету.